

Α'. Διδαγμένο κείμενο

A1.

α. 1. Σωστό 2. Λάθος 3. Λάθος

β. 1: β, δ
2: α, γ

B1.

Ο Αριστοτέλης αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του μέσω ενός **παραγωγικού συλλογισμού** και αποδεικνύει ότι ο **άνθρωπος είναι «φύσει ζῶον πολιτικόν»**.

- **οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ:** Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: ... εἰ μὴθὲν μάτην ποιεῖ ἢ φύσις. Ἐνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἔνεκά του [: αν είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παραστρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό] (Περὶ ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση: γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.
- Η **φύση** έδωσε στον άνθρωπο ως εργαλείο τον **λόγο** (εργαλείο ανώτερο από την απλή φωνή που έδωσε στα ζώα), για να μπορεί να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερό το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, βασικά στοιχεία για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας.
- **λόγος:** Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής).
- Συνεπώς, αφού η φύση έδωσε, όχι τυχαία, στον άνθρωπο τον λόγο, δηλαδή το εργαλείο με το οποίο μπορεί να ζει σε πολιτικές κοινωνίες, συνάγεται ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως «ζῶον πολιτικόν».
- Βέβαια, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει την ιδιότητα του «πολιτικού» και σε κάποια αγελαία ζώα, με την έννοια ότι αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα, χωρίς όμως να διαθέτουν έναρθρο λόγο και λογική σκέψη, όπως ο άνθρωπος. Σε ένα ζωολογικό του έργο ο Αριστοτέλης γράφει ότι πολιτικά (με μεταφορική, βέβαια, σημασία) είναι τα ζώα που αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα· ως πολιτικά ζώα μνημονεύει – εκτός από τον άνθρωπο – τη μέλισσα, τη σφήκα, το μυρμήγκι και τον γερανό. Στην περίπτωση αυτών των ζώων, το επίθετο «πολιτικός» χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια απλούστερη διαδικασία συμμετοχής σε κοινές δραστηριότητες, ενώ όταν αναφέρεται στον άνθρωπο, το σημασιολογικό περιεχόμενο του επιθέτου «πολιτικός» διευρύνεται και δηλώνει πιο πολύπλοκες κοινωνικές διαδικασίες. Αυτό εκφράζεται κι από το ποσοτικό επίρρημα συγκριτικού βαθμού «περισσότερο», στην πρώτη πρόταση της ενότητας, όπου γίνεται η σύγκριση του ανθρώπου και των αγελαίων ζώων.

1. ☒ Ούλοφ Πάλμε & Επάφου & Χρυσίππου 1, Ζωγράφου,
☎ 210 74 88 030
2. ☒ Φανερωμένης 13, Χολαργός,
☎ 210 65 36 551

B2.

- **πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ, οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων.** Ο Επικτήτος στο σημείο αυτό παραθέτει μια ακόμα προτροπή - συμβουλή προς τον εαυτόν του και προς εμάς. Αφού προηγουμένως μας παρότρυνε να αναλογιστούμε ότι διαθέτουμε λόγον και προαίρεσιν, τώρα μάς συμβουλεύει να θυμηθούμε ότι ο άνθρωπος διαθέτει ένα ακόμα χαρακτηριστικό: είναι πολίτης του κόσμου. Βέβαια ο Επικτήτος δεν εννοεί ακριβώς ότι ο άνθρωπος της εποχής του είναι μέλος ενός παγκόσμιου κράτους.
- **πολίτης τοῦ κόσμου:** Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία· και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Για την έννοια του κοσμοπολίτη, βλ. παρακάτω, τα Παράλληλα Κείμενα. Η έννοια θα ξαναχρησιμοποιεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αι σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.
- **παρακολουθητικός γὰρ εἶ τῆ θεία διοικήσει καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικός:** Η συγκεκριμένη ημιπερίοδος λειτουργεί ως αιτιολόγηση στην προηγούμενη άποψη περί της ηγεμονικής θέσεως του ανθρώπου μέσα στο κοσμικό σύμπαν. Έτσι ο σύνδεσμος γὰρ λειτουργεί αιτιολογικά με στόχο την τεκμηρίωση της προηγούμενης θέσεως. Ο άνθρωπος λοιπόν, όπως έχει ήδη ειπωθεί, διαθέτει τον λόγον ο οποίος ταυτίζεται από τους στωικούς με τον θεό. Μέσω του λόγου ο άνθρωπος αναπτύσσει την ικανότητα να κατανοεί την θεία διακυβέρνηση του κοσμικού σύμπαντος, να την αξιολογεί και φυσικά να ερμηνεύει τις συνέπειές της. Ο λόγος είναι θεῖος και διέπει το σύμπαν, καθορίζει τους κοσμικούς νόμους και επιβάλλει την συμπαντική αρμονία. Επομένως ο κόσμος μας διαθέτει κυβερνήτη (λόγος) και καθοδηγείται από την θεία του πρόνοια, την εἰμαρμένη.
- **θεία διοικήσει:** Αυτό που κινεί τον κόσμο είναι η πρόνοια, η εἰμαρμένη – είναι η απαραβίαστη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, ο ίδιος ο λόγος. Όλα γίνονται σύμφωνα με αυτήν, που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε μια παγκόσμια συμπάθεια. Οι Στωικοί την ονομάζουν θεό ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση ενός θεῖου, ἔλλογου νόμου.
- **Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;** Η παραπάνω **ρητορική ερώτηση** έρχεται ως συνέχεια της παραδοχής ότι ο άνθρωπος οφείλει να κατανοήσει πως είναι πολίτης του κόσμου. Ποιο λοιπόν είναι το χρέος ενός τέτοιου πολίτη; Ποια θα πρέπει να είναι η συμπεριφορά του και οι πράξεις του;
- **Μηδὲν ἔχειν ἴδια συμφέρον, περὶ μηδενὸς βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον:** Ο Επικτήτος απαντάει στο παραπάνω ερώτημα με μία διατύπωση γνωστή ήδη από τους φιλοσόφους του 5ου και 4ου αιώνα πΧ. Ο πολίτης οφείλει να υποτάσσει το προσωπικό του συμφέρον έναντι του συλλογικού. Ο πολίτης των στωικών επιβάλλεται να μην αποφασίζει ανεξάρτητα από την ολότητα. Πρέπει να συνειδητοποιήσει πως είναι μέρος ενός ευρύτερου συνόλου και δεν είναι ανεξάρτητος και αυτόνομος. Έτσι κάθε του πράξη και συμπεριφορά πρέπει να υπάγεται στο πλαίσιο που καθορίζει ο κοσμικός και συμπαντικός λόγος. Με αυτόν τον τρόπο θα ενταχθεί σωστά μέσα στον κόσμο, θα κατανοήσει τη θέση του μέσα στο σύνολο και θα φτάσει στην ευδαιμονία. Ο Επικτήτος φαίνεται να συμφωνεί με τους προκατόχους του όπως ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, αλλά και ο ιστορικός Θουκυδίδης, σύμφωνα με τους οποίους η ατομική ευημερία και ευδαιμονία επέρχεται μόνο μέσα από την συλλογική ευημερία και ευδαιμονία.
- **ἀλλ' ὥσπερ ἄν, εἰ ἡ χεὶρ ἢ ὁ πούς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῆ φυσικῆ κατασκευῆ, οὐδέ ποτ' ἄν ἄλλως ὥρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὅλον:** – Ο Επικτήτος για να στηρίξει την παραπάνω άποψη και προτροπή του, χρησιμοποιεί μια **παρομοίωση**. Όπως το σώμα αποτελεί ένα ὅλον που απαρτίζεται από διάφορα μέλη τα οποία επιτελούν διαφορετικές μεταξύ τους λειτουργίες αλλά συνδέονται και συνεργάζονται έτσι και ο άνθρωπος ως μέρος του θεῖου κοσμικού και συμπαντικού λόγου οφείλει να επιτελεί σωστά την λειτουργία του και το χρέος του, εναρμονίζοντας τις ενέργειές του με τους νόμους που επιτάσσει το κοσμικό σύνολο.

1. ☒ Ούλοφ Πάλμε & Επάφου & Χρυσίππου 1, Ζωγράφου,
☎ 210 74 88 030
2. ☒ Φανερωμένης 13, Χολαργός,
☎ 210 65 36 551

B3.

1-δ   2-α   3-ε   4-β   5-στ

B4.

α.   1-ε   2-δ   3-ζ   4-β   5-α   6-στ

- β. - Το σώμα του είναι αδούλευτο καθώς δεν έχει ασκηθεί ποτέ στη ζωή του.
- Ο προηγούμενος διευθυντής του σχολείου ήταν πολύ αυστηρός.

B5.

- Τόσο ο Ευάγγελος Παπανούτσος στο κείμενο " Νόμος και Αρετή " όσο και Επίκτητος στο δοθέν απόσπασμα από τις Διατριβές καταπιάνονται ιδιαίτερα με τον όρο **Προαίρεσις** και τη **σπουδαιότητα αυτής της έννοιας** σχετικά με τον ανθρώπινο βίο.
- Στο κείμενο αναφοράς του Επικτήτου γίνεται λόγος για την προαίρεσιν ως το πιο σημαντικό στοιχείο της ανθρώπινης υπάρξεως και ζωής. Η Προαίρεσις σύμφωνα με τον Επίκτητο αποτελεί ίσως το πιο κύριο χαρακτηριστικό του ανθρώπου που τον κάνει να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα έμβια όντα. **(Τὸ πρῶτον ἄνθρωπος, τοῦτο δ' ἔστιν οὐδὲν ἔχων κυριώτερον προαιρέσεως, ἀλλὰ ταύτη τὰ ἄλλα ὑποτεταγμένα, αὐτὴν δ' ἀδούλευτον καὶ ἀνυπότακτον.)** Είναι το στοιχείο το οποίο καθορίζει την ανθρώπινη φύση , το στοιχείο που δίνει στον άνθρωπο το οντολογικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων όντων της ελεύθερης επιλογής. Η ελεύθερη βούληση του ανθρώπου αποτελεί το στοιχείο που τον καθιστά ελεύθερο, το στοιχείο μέσω του οποίου η **λογικότητα του ανθρώπινου νου** εξυψώνεται και αναδεικνύεται σε τέτοιο βαθμό ώστε ο άνθρωπος να αποτελεί τελικά το μοναδικό όν στο σύμπαν το οποίο μπορεί να επιλέξει τον βίο του και τις να ελέγξει τις επιλογές του. **Έτσι ο άνθρωπος διαφοροποιείται από τα ζώα.**
- Από τη πλευρά του ο Ευάγγελος Παπανούτσος στο δοθέν παράλληλο κείμενο επικεντρώνεται στην έννοια της Προαιρέσεως και την αναλύει ως το πιο αξιοσημείωτο ανθρώπινο χαρακτηριστικό, Συγκεκριμένα την ταυτίζει σχεδόν απόλυτα με τη **βούληση, τη θέληση**. Πιο συγκεκριμένα ο Παπανούτσος θεωρεί την προαίρεσιν ως τη βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη της βούλησης. Η βούληση αποτελεί άμεση συνέπεια της ελεύθερης επιλογής καθώς χωρίς τη δυνατότητα της ελεύθερης επιλογής δεν μπορεί να υφίσταται καν βούληση. **(Ὅπου προαίρεση ... εκεί ούτε βούληση).** Στη συνέχεια στο κείμενο γίνεται αναφορά στην Προαίρεσιν ως την κύρια ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου έναντι των υπολοίπων όντων. Τα ζώα **διαθέτουν το ένστικτο της όρεξης, όχι όμως τη βούληση**. Γιατί η **βούλησις** προέρχεται από την προαίρεση η οποία αποτελεί συνέπεια λογικής και ηθικής που μόνο ο άνθρωπος διαθέτει. **(Δεύτερον ... δεν έχουμε ηθική προαίρεση).**
- Γίνεται λοιπόν κατανοητό πως τόσο ο Επίκτητος όσο και ο Ευάγγελος Παπανούτσος αναδεικνύουν την Προαίρεσιν ως την κύρια δύναμη του ανθρώπου, το κύριο χαρακτηριστικό του ανθρώπινου γενούς που καθιστά τον άνθρωπο το μοναδικό ον στο σύμπαν που είναι ικανό να επιλέγει τον βίο και να καθορίζει τη ζωή του μέσω των ενεργειών και των επιλογών του.

Β'. Αδίδακτο Θέμα

Γ1. Μετάφραση

δάνεισμα γὰρ ποιησάμενοι ὑπολαβεῖν οἰοί τ' ἔσμεν μισθῶ μείζονι τοὺς ξένους αὐτῶν ναυβάτας.

ὠνητὴ γὰρ ἢ Ἀθηναίων δύναμις μᾶλλον ἢ οἰκεία·

ἢ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ἂν τοῦτο πάθει,

τοῖς σώμασι τὸ πλέον ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασιν.

Γιατί αφού (:αν) δανειστούμε χρήματα, τότε είμαστε ικανοί (:σε θέση), να προσελκύσουμε όλους τους μισθοφόρους πεζοναύτες (των Αθηναίων) με μεγαλύτερο ημερομίσθιο.

Γιατί η δύναμη των Αθηναίων μπορεί να εξαγοραστεί πολύ περισσότερο από κάποια που προέρχεται από την πατρίδα,¹

ενώ η δική μας δύναμη πολύ λιγότερο θα μπορούσε να πάθει αυτό το πράγμα,

γιατί στηρίζεται περισσότερο στους στρατιώτες [μας] παρά στα χρήματα.

Γ2. Για ποιους;

Στο παρόν μικροκείμενο οι ομιλητές Κορίνθιοι εξηγούν στη συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας ποιους λόγους θα νικήσουν στον πόλεμο οι Πελοποννήσιοι.

- Πρώτ' απ' όλα οι Πελοποννήσιοι **υπερέχουν και σε αριθμό** (πλήθει προύχοντας) και σε **πολεμική πείρα**, (ἐμπειρία πολεμικῆ) ενώ όλοι ανεξαιρέτως **πειθαρχούν στις διαταγές** (ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντας).
- Οι Κορίνθιοι προτείνουν να δημιουργηθεί στόλος για την Συμμαχία με χρήματα από την Ολυμπία και στους Δελφούς, γιατί έτσι θα μπορούν να προσφέρουν μεγαλύτερο ημερομίσθιο και να αποσπάσουν τους μισθοφόρους που υπηρετούν στο αθηναϊκό ναυτικό και στηρίζουν την δύναμη των Αθηναίων.
- Στον αντίποδα, η δύναμη των Πελοποννησίων **δεν κινδυνεύει από ένα τέτοιο ενδεχόμενο**, καθώς **στηρίζεται περισσότερο στους στρατιώτες** της παρά στο χρήμα. («ὠνητὴ γὰρ ἢ Ἀθηναίων δύναμις ... ἢ τοῖς χρήμασιν»)

Γ3.

α. → ἐγώ - ἀδικούμενος - τούς πολέμους - ἐγείρω.

β.

- ἄμυναι
- ἐπικράτησον
- πρόσχες
- κατάθου
- πλείονα (πλέονα)/ πλείω (πλέω)

Γ4.

α.

- **ἔχοντες**: Επιρρηματική **Αιτιολογική** μετοχή, συνημ. στο Υ ἡμεῖς του ρ. ἐγείρομεν, επιρρ. προσδ. αιτίας.
- **ἐπικρατήσαι**: **Τελικό Απαρέμφατο**, Υποκείμενο στην απρ. εκφρ. εἰκός (ἐστί) [υποχρεωτική ετεροπρ.].
- **πλήθει**: **Δοτική** (πλαγιόπτωτος επιρρ. προσδ.) της **αναφοράς** στο προύχοντας.
- **μισθῶ**: **Δοτική** (πλαγιόπτωτος επιρρ. προσδ.) του **μέσου** στο ὑπολαβεῖν.
- **ναυβάτας**: **Αντικείμενο** στο απαρ. ὑπολαβεῖν.
- **ἢ οἰκεία**: **β' ὀρος σύγκρισης** (ἢ + **ομοιόπτωτα**), από το συγκριτικό μᾶλλον, **Κατηγορούμενο** στο Υποκ. ἢ δύναμις του ενν. (ἐστί).

β. → Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον δὲ **τότε** καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον **ἐγείρουν**. \ ἢ σύμφωνα με την Επιτροπή:

→ Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον δὲ **τούτους / σφᾶς** τότε καὶ ἀδικουμένους τὸν πόλεμον ἐγείρουν.

¹ Η Αθήνα αγοράζει την δύναμή της από άλλους πολύ περισσότερο από ό,τι την βασίζει στα δικά της μέσα.